

Комисија за очување националних споменика, на основу члана V став 4. Анекса 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини и члана 3. став 1. Пословника о раду Комисије за очување националних споменика, на сједници одржаној од 25. до 29. априла 2013. године у Сарајеву, донијела је

ОДЛУКУ

I

Покретно добро – Чајничко јеванђеље које се чува у Музеју Цркве Успења Богородице и Цркве Вазнесења Христовог у Чајничу, Република Српска, проглашава се националним спомеником Босне и Херцеговине (у даљем тексту: национални споменик).

На национални споменик се примјењују мјере заштите утврђене Законом о спровођењу одлука Комисије за заштиту националних споменика установљене у складу са Анексом 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини ("Службени гласник Републике Српске", бр. 9/02, 70/06 и 64/08).

II

Влада Републике Српске дужна је да обезбиједи правне, научне, техничке, административне и финансијске мјере за заштиту, конзервацију и презентацију националног споменика.

Комисија за очување националних споменика (у даљем тексту: Комисија) утврдиће техничке услове и обезбиједити финансијска средства за израду и постављање информационе табле са основним подацима о споменику и одлуци о проглашењу добра националним спомеником.

III

Ради трајне заштите националног споменика, утврђују се сљедеће мјере заштите:

- Влада Републике Српске обезбиједиће одговарајуће физичке и техничке услове за чување националног споменика;
- неопходно је извршити конзерваторско-рестаураторске захвате на националном споменику. Интервенције мора извршити стручно лице, уз елаборат одобрен од стране министарства надлежног за културу Републике Српске (у даљем тексту: министарство надлежно за културу) и стручни надзор службе заштите наслеђа на нивоу Републике Српске;
- излагање и остали видови презентације националног споменика на подручју Босне и Херцеговине вршиће се на основу услова које утврди надлежно министарство;
- надзор над спровођењем утврђених мјера заштите покретног наслеђа врши надлежно министарство.

IV

Свако, а посебно надлежни органи Републике Српске, градске и општинске службе, суздржаће се од предузимања било каквих радњи које могу да оштете национални споменик или доведу у питање његову заштиту.

V

Изношење националног споменика из Босне и Херцеговине није дозвољено.

Изузетно од одредбе става 1. овог члана, дозвољено је привремено изношење националног споменика из Босне и Херцеговине ради презентације или конзервације, уколико се утврди да конзерваторске радове није могуће извршити у Босни и Херцеговини, односно ако се процијени да се конзервација у иностранству може извршити квалитетније, брже и јефтиније.

Одобрење за привремено изношење националног споменика из Босне и Херцеговине у смислу претходног става даје Комисија, уколико буде недвосмислено утврђено да то неће ни на који начин угрозити национални споменик.

Комисија у свом одобрењу за привремено изношење националног споменика из Босне и Херцеговине утврђује све услове под којима се то изношење може извести, рок за повратак добра у земљу, као и задужења појединих органа и институција на обезбјеђењу тих услова, те о томе обавјештава Владу Републике Српске, надлежну службу безбједности, царинску службу Босне и Херцеговине и јавност.

VI

Ова одлука доставиће се Влади Републике Српске, надлежном министарству и надлежној служби заштите наслеђа на нивоу Републике Српске, ради спровођења мјера утврђених у тач. II - V ове одлуке.

VII

Саставни дио ове одлуке је образложење са пратећом документацијом, које је доступно на увид заинтересованим лицима у просторијама и на веб страници Комисије (<http://www.kons.gov.ba>).

VIII

Сходно члану V став 4. Анекса 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, одлуке Комисије су коначне.

IX

Ова одлука ступа на снагу наредног дана од дана објављивања у «Службеном гласнику БиХ».

Ову одлуку Комисија је донијела у сљедећем саставу: Зеупер Ahunbay, Martin Cherry, Амра Хаџимухамедовић, Дубравко Ловреновић и Љиљана Шево.

Предсједавајући Комисије

Дубравко Ловреновић

Број: 02-2.3-53/13-10
25. априла 2013. године
Сарајево

Образложење

I - УВОД

На основу члана 2. став 1. Закона о спровођењу одлука Комисије за заштиту националних споменика установљене у складу са Анексом 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, «национални споменик» је добро које је Комисија за очување националних споменика (у даљем тексту: Комисија) прогласила националним спомеником у складу са чл. V и VI Анекса 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини све док Комисија не донесе коначну одлуку о њиховом статусу, а за што не постоји временско ограничење и без обзира да ли је за то добро поднесен захтјев.

Харун Буцаловић из Сарајева поднио је, дана 02. 11. 2012. године, Комисији за очување националних споменика петицију/приједлог за проглашење **Чајничког јеванђеља** које се чува у Музеју Цркве Успења Богородице и Цркве Вазнесења Христовог у Чајничу, националним спомеником Босне и Херцеговине.

У складу са одредбама Закона, а на основу члана V став 4. Анекса 8. и члана 35. Пословника о раду Комисије за очување националних споменика, Комисија је приступила спровођењу поступка за доношење коначне одлуке за проглашење добра националним спомеником.

Изјава о значају добра

Чајничко јеванђеље једина је средњевјековна рукописна књига босанске провенијенције до данас сачувана у Босни и Херцеговини. Књига је према особеностима језика датирана у рани XV вијек, а настала је на тлу источне Босне. Чајничко јеванђеље представља изузетно вриједан извор за филолошка истраживања.

Чајничко јеванђеље исписано је на фино обрађеном пергаменту, димензија 19,5 x 15 cm. Рукопис је украшен иницијалима, посебно у Јеванђељу по Матеју. Иницијали су различитог облика, врло архаични, често у двојним преплетима, са палметама, полупалметама и волутама. Цртеж је изведен цинобером, а поједини су испуњени плавом или црвеном бојом.

II - ПРЕТХОДНИ ПОСТУПАК

У току вођења поступка, извршен је увид у:

- податке о садашњем стању и намјени добра, укључујући опис и фотографије;
- увид у садашње стање добра;
- историјску и другу документарну грађу о добру, која је дата у попису коришћене документације у оквиру ове одлуке.

Према одредби члана V став 2. Анекса 8. Општега оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини и члана 37. Пословника о раду Комисије, прије доношења коначне одлуке о проглашењу добра националним спомеником, Комисија ће пружити могућност власнику предложеног националног споменика, подносиоцу петиције, институцијама надлежним за очување наслеђа, стручним и научним институцијама, стручњацима и научницима, као и другим заинтересованим лицима да изнесу своје ставове. У складу с тим, Комисија је предузела сљедеће активности:

Дописом број 02-35.2-5/12-217 од 04.12.2012. године, затражена је достава документације и става у вези са проглашењем предметног добра националним спомеником БиХ од Манастира Успења пресвете Богородице у Чајничу, Завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске, Међународног форума Босна, Филозофског факултета универзитета у Сарајеву, проф. др Лејле Накаш, Архива Босне и Херцеговине.

У „Службеном гласнику БиХ“, број 103/12 од 24.01.2013. године, објављена је Обавијест о покретању поступка проглашења предметног и других добара националним споменицима, са позивом власницима и другим заинтересованим физичким и правним лицима, органима и институцијама да, у року од 30 дана доставе Комисији своја стајалишта у вези са проглашењем добра националним спомеником.

До дана доношења Одлуке, Комисији је достављена сљедећа документација:

- Електронским писмом од дана 05.12.2012. године проф. Лејла Накаш обавијестила је Комисију за очување националних споменика о основним историјским подацима, филолошким истраживањима и попису литературе корисне за израду одлуке.

На основу увида у прикупљену документацију и стање добра, утврђено је сљедеће:

1. Подаци о предмету

Локација

Музеј Цркве Успења Богородице и Цркве Вазнесења Христовог у Чајничу.¹

Историјски подаци

Чајничко јеванђеље једино је средњовјековно босанско јеванђеље које је сачувано у Босни и Херцеговини до нашег времена и у власништву је српске православне цркве у Чајничу. О томе како је рукопис доспио у Чајнице, нема сигурних података.²

Чајничко јеванђеље настало је вјероватно почетком XV вијека, а према особинама језика извјесно је да је настало на тлу источне Босне – на ијекавском тлу³. Писано је брзописно, полууставом босанског типа. У писању се смјењивало пет главних писара, који су континуирано исписивали текст. Кодекс је преписан са три различита предлошка.⁴

---

¹ Чајнице је градић смјештен на југоистоку Босне и Херцеговине, на самој граници Босне и Херцеговине са Црном Гором. На самом почетку града, са његове сјеверне стране, налазе се двије православне цркве, од којих је једна (већа) посвећена Успењу Пресвете Богородице, а друга (мања) Узнесењу Христовом. **Градитељска цјелина - Црква Вазнесења Христовог и Црква Успења Богородичиног у Чајничу.** Објављено у "Службеном гласнику БиХ", број 90/07.

² Усп. Вера Јерковић, *Палеографска и језичка испитивања о Чајничком јеванђељу*, Нови Сад: Матица српска, 1975, стр. 6.

³ Усп. Херта Куна, *Средњовјековна босанска књижевност*. Сарајево: Међународни форум Босна, 2008, стр. 117-121.

⁴ Ibid. стр. 117-121.

Бројна дописивања, механичка оштећења⁵ и брисања текста отежавају формирање јасне слике о историјату настанка овог рукописа. Детаљну обраду (палеографску и лингвистичку) изнијела је Вера Јерковић у монографији *Палеографска и језичка испитивања о Чајничком јеванђељу* из 1975. године. Један од њених закључака јесте да је Чајничко јеванђеље настало на двору феудалца Павла Раденовића (чија се земља протезала од Сарајева до источне Босне). Приликом детаљне анализе текста Херта Куна је уочила записе који подривају тврдње Вере Јерковић. Херта Куна не искључује могућност да је ово јеванђеље некада било у посједу Павла Раденовића.

Херта Куна (Славонска Пожега, 13. марта 1922. – 30. јула 2009. године Загреб) цијели свој радни вијек провела је на Филозофском факултету Универзитета у Сарајеву. Херта Куна је предавала старословенски језик, историју језика и историју књижевног језика на сарајевском Филозофском факултету (од 1958. до 1987. године). У свом дугогодишњем и плодном научном раду одредила је и у великој мјери описала не само корпус средњовјековне босанске књижевности него и корпус босанске фрањевачке писмености. Иновирала је приступ историји књижевног језика повезујући традиционалну филолошку методу с новијим социолингвистичким учењима о књижевном језику. За свој научни и педагошки рад професорица Херта Куна добила је високе награде, међу којима су Шестоаприлска награда града Сарајева, Двадесетседмојулска награда, Орден рада са златним вијенцем, Орден заслуга за народ са сребреном звијездом, Медаља за храброст, Плакета Универзитета у Сарајеву, Плакета града Сарајева.⁶

Чајничко јеванђеље је четворојеванђеље од којег су се сачували само дијелови Јевађеља по Матеју, Јеванђеља по Марку, те највећи дио Јеванђеља по Луки, но Јеванђеље по Јовану, почетак и крај рукописа, те извјестан број страница у средини су у цјелости изгубљени. Данас рукопис броји 167 листова.

Рукопис је накнадно укорићен дрвеним корицама пресвученим кожом (вјероватно XVIII вијек).

Важна смјерница у стварању комплетног историјата овог вриједног рукописа су записи на маргинама који су писани полууставом и новијом ћирилицом. Међу овим каснијим записима посебо је занимљив и запис глагољцом на ф. 90 (слова су деформирсана и мијешају се са ћириличним те је у питању нека врста криптографија за особу која се иначе служила ћирилицом). Из каснијег је периода и приказ мушкарца на ф. 92 над којим пише *Марко Краљевић*.⁷

2. Опис добра

Јеванђеље је стандардног формата 8°, димензије листова су 19,5 x 15 цм, а писано је на танком пергаменту који је значајно оштећен те је текст негдје теже читљив. Величина текста најчешће је 14x10 цм до 10,5 цм, број писаних

⁵ *Иза 47. листа изрезан је цио лист са неким текстом, јер се виде остаји текста и дио иницијала.* Херта Куна, *Нав. дј.*, стр. 118.

⁶ *Средњовјековни Босански рукописи*, брошура изложбе. Међународни форум Босна, 2009. година.

⁷ *С нестанком Цркве босанске њезини су рукописи престали бити у функцији. Неки су успјели преживјети зато што су били прилагођени литургији српске православне цркве [...]* Аница Назор, *Рукописи Цркве босанске*, у: Феномен „крстјани“ у средњовјековној Босни и Хуму (зборник радова), 2005, стр. 539.

редова није увијек једнак, а креће се између 20 и 22 реда, али има и страница гдје је исписано 18, 19, 21, и 23 реда.⁸

Илуминације су скромне, своде се на украшавање иницијала и одају невјешту руку. Један цртеж у књизи, који представља фигуру краљевића Марка, не припада концепцији рукописа и исцртан је накнадно изразито неспретно преко цијеле једне странице.

Рукопис је посебно украшен у Јеванђељу по Матеју. Иницијали су различитог облика, врло архаични, често у двојним преплетима, са палметима, полупалметима и волутама. Иницијали и украси су изведени цинобером, а поједини су испуњени плавом или црвеном бојом. Компаративном анализом илуминације Чајничког јеванђеља и рукописа насталих у средњем вијеку на подручју Хума, гдје су примјењивани стилски канони западноевропске илуминације, могуће је примијетити сличности. Ова настојања резултирала су наивним и рустичним илуминацијама како код геометријског орнамента (преплета) тако и приказа људских фигура.

Најзанимљивији иницијал се налази на листу 35а у Јеванђељу по Матеју. Овдје је приказана људска фигура која представља ћирилично слово И. Овим иницијалом почиње текст о богатом младићу који пита Христа шта да ради да добије царство небеско. Фигура у рукама држи необичан предмет, сличан већој и мањој посуди. Цртеж је изведен црном и црвеном бојом. Глава фигуре је исцртана примитивно и грубо. Низ главу и леђа фигуре се спушта коса исцртана као власуља. Одијело и доњи дио фигуре су готово геометријски стилизовани и необично колорисани контрастима црвене и црномеђе боје. Десна половина одјеће обојена је дјелимично црвеном бојом и украшена полукружним црвеним шарима на бијелом пољу, а лијева половина црвеносмеђом бојом. Око струка фигуре је појас какав је ношен у средњем вијеку. На ногама фигуре су исцртане шиљате чизме, какве су ношене XIV и XV вијека на Западу, али и Балкану. Десна чизма обојана је црном, а лијева црвеном бојом. Фигура, својим обликом, одјећом и стилизацијом, највише подсјећа на људске представе на стећцима.⁹

Лејла Накаш¹⁰ дала је кратак опис филолошких особености Чајничког јеванђеља:

»Чајничко еванђеље посебно је занимљиво по томе што се на двије странице, које је писар главног текста вјероватно ненамјерно био прескочио, нашао глагољски запис одломка 15. поглавља Еванђеља по Ивану, 17-19 (89б-90а) и глагољски азбучни низ који омогућава читање. Како је тај запис писан другачијом врстом мастила – црном и лакорастворљивом, сматра се да тај текст није записала нека од главних руку. О овом запису писали су Вјекослав Штефанић и Јосип Хамм.

---

⁸Петар Момировић. *Стари рукописи и штампане књиге у Чајничу* у Наше старине 3, Годишњак Земаљског завода за заштиту споменика културе и природних ријеткости Народне Републике Босне и Херцеговине III, Сарајево: 1955, стр.174.

⁹ Усп. Момировић, *Нав. дј.*, стр. 174-175.

¹⁰ Студирала је, магистрирала и докторирала на Филозофском факултету у Сарајеву, гдје данас ради као доцент. Предаје Старословенски језик и Историју литерарног језика. Бави се филолошким темама везаним за босанско средњовјековно и османско раздобље. Чланица је Редакционог одбора за Атлас *Linguarum Europae*.

Тексту недостаје колофон, а маргинални записи у којима се помињу имена кнеза Павла и кнеза Ивина нису савремени писању главног текста. На основу језичких особина може се тврдити да је приближно вријеме настанка рукописа почетак 15. вијека.

Палеографска испитивања Вере Јерковић показала су да је рукопис писало 5 различитих руку с три приједлошка. Трећи приједложак је са одликама босанске школе, наиме, у њему није било лигатурних слова ја и је (Јерковић 53, 54). Код свих писара заступљене су особине босанске школе: слово јат у иницијалном и поствокалском положају за слог /ја/, али четири рукописа имају колебање између ђ и ја у наведеној позицији што упућује на доминантно лигатурно слово ја у два приједлошка, који су, судећи према тој особини, из рашке редакције. Слична ситуација је и са лигатурним словом је (јџ) и ортографским узусом писања е у иницијалној и поствокалској позицији, само што је употреба е у рукопису нешто фреквентнија него што је то случај с употребом слова ја. Такође је босанско мијешање ђ, џ и и као посљедица било фонетског било морфолошког икавизма. Од осталих особина босанске школе ту је и амбивалентна вриједност л и н – као л и н, те као љ и њ.«¹¹

3. Досадашња законска заштита

Мјере заштите Чајничког јеванђеља утврђене су у склопу одлуке о проглашењу градитељске цјелине - Црква Вазнесења Христовог и Црква Успења Богородичиног у Чајничу националним спомеником БиХ ("Службени гласник БиХ", број 90/07).

4. Истраживачки и конзерваторско- рестаураторски радови

Нема података о конзерваторско-рестаураторским радовима.

5. Садашње стање добра

Преостали дио рукописа тренутно је у добром стању с тенденцијом даљег пропадања. Упоредбом фотодокументације из ранијих периода (шездесете године, Петар Момировић) те фотографија садашњег стања, уочљива је појава тамних флека које у завршници резултирају пропадањем пергаментa. Оваква оштећења настају у случајевима непрописног чувања артефакта и вјероватно су резултат дјеловања паразита (гљивица или инсеката). Разлог настанка ове појаве потребно је детаљно истражити, научним методама у лабораторијском амбијенту. Рукопис се чува у Музеју Цркве Успења Богородице и Цркве Вазнесења Христовог у Чајничу.

III - ЗАКЉУЧАК

Примјењујући Критеријуме за проглашење добара националним споменицима („Службени гласник БиХ”, бр. 33/02 и 15/03), Комисија је донијела одлуку као у диспозитиву. Одлука је заснована на сљедећим критеријумима:

---

¹¹Лејла Накаш, Електронско писмо од дана 05.12.2012. године.

А. Временско одређење

Ц. Умјетничка и естетска вриједност

Ц II. Квалитет материјала

Ц V. Вриједност детаља

Е. Симболичка вриједност

Е II. Сакрална вриједност

Е III. Традиционална вриједност

Е IV. Везаност за ритуале или обреде

Е V. Значај за идентитет групе људи

Г. Изворност

Г I. Облик и дизајн

Г II. Материјал и садржај

Г III. Намјена и употреба

Г IV. Традиција и технике

Г VI. Дух и осјећаји

Х. Јединственост и репрезентативност

Х I. Јединствен и риједак примјерак одређеног типа или стила

Коришћена литература

1955. Момировић, Петар. *Стари рукописи и штампане књиге у Чајничу*, у: *Наше старине 3*, Сарајево: Земаљски завод за заштиту споменика културе и природних ријеткости Народне Републике Босне и Херцеговине III, 1955, стр. 173-177;

1975. Јерковић, Вера. *Палеографска и језичка испитивања о Чајничком јеванђељу*, Нови Сад: Матица српска, 1975. године;

2005. Назор, Аница. *Рукописи Цркве босанске у: Феномен „крстјани“ у средњовјековној Босни и Хуму (зборник радова)*, 2005, стр. 539-560;

2008. Куна, Херта. *Средњовјековна босанска књижевност*, Сарајево: Форум Боснае, 2008. године;

Носилац истраживања и израде Приједлога одлуке

Аида Бичакчић, дипломирани хисторичар умјетности и дипломирани библиотекар, вањски сарадник Комисије за очување националних споменика